

V TOMTO ČÍSLE

1. Editorial

2. Téma

- EK navrhuje harmonizaci některých aspektů základních práv v kontextu trestního řízení
- Zpráva vyšetřovací komise o lidských právech v KLDR

3. Judikatura evropských soudů

- Právo na spravedlivé řízení osob zbavených způsobilosti k právním úkonům
- Trest za popírání arménské genocidy v rozporu s EÚLP
- Rozsudek Velkého senátu ESLP ve věci X proti Lotyšsku (stížnost č. 27853/09)
- Kosovo opět na scéně (či mimo scénu?): případ Azemí v. Srbsko (2013)

KONTAKT

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta,
Výzkumné centrum pro lidská práva
nám. Curieových 7
116 40 Praha 1

e-mail: vcjp@centrum.cz
www: <http://www.vcjp.cz>

1. Editorial

Vážení čtenáři,

Na začátku roku 2014, kdy vstupuje Výzkumné centrum pro lidská práva již do třetího roku svého života, byla vypracována a předána na RUK průběžná zpráva o činnosti UNCE za období let 2012-2013, která bude předmětem hodnocení.

Věřím, že v tomto hodnocení naše Centrum obstojí. V uplynulém roce se podařilo zvýšit počet seminářů na tři, kromě toho byla uspořádána ve dnech 29.11. – 30.11.2013 mezinárodní konference na téma „Nové výzvy mezinárodního práva: Nepraví uprchlíci. Dnes migranti, zítra uprchlíci?“. Novinkou, ve které budeme pokračovat, se staly návštěvy zahraničních hostů.

V publikační činnosti pak kromě článků v časopisech vyšlo již pět svazků Studií z lidských práv a další se připravují.

V dalším období bude Centrum naplňovat programové cíle uvedené v projektu, včetně otázek vztahu lidských práv k mezinárodnímu humanitárnímu právu a mezinárodnímu trestnímu právu. Další preferovanou oblastí zájmu bude mezinárodní a evropské azylové a migrační právo.

Vedle pravidelných seminářů se předpokládá zvýšení počtu větších akcí (typu konference či workshop), dále akcí s účastí zahraničních odborníků. Pro rok 2014 se počítá s uspořádáním minimálně tří seminářů UNCE, jednoho workshopu a jedné konference s mezinárodní účastí.

Kromě toho se plánuje 1 až 2 akce s účastí některého partnerského pracoviště v zahraničí, jako např. Výzkumné centrum pro lidská práva a humanitární právo (CRDH), Université Paris 2 – Panthéon-Assas.

Nejbližší akcí bude seminář UNCE na téma „Skupinová lidská práva“(včetně práv menšin, práv migrantů, aj.), který se koná na PF UK v Praze dne 2.4.2014 od 14 hod.

Last but not the least, chtěl bych využít této příležitosti k blahopřání třem pracovníkům UNCE, dr. Veronice Bílkové, dr. Martinu Štefkovi a dr. Janu Wintrovi, kteří byli v tomto čtvrtletí jmenováni docenty.

Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.
koordinátor Centra

---

2. Téma

Evropská komise navrhuje harmonizaci některých aspektů základních práv v kontextu trestního řízení

Evropská komise na konci roku 2013 vydala soubor dokumentů týkající se základních práv v kontextu trestního řízení. Jedná se o návrhy tří směrnic předložené Evropskému parlamentu a Radě – návrh směrnice, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinoty a práva být přítomen při trestním řízení před soudem [COM(2013)821], návrh směrnice o procesních zárukách pro děti podezřelé nebo obviněné v trestním řízení [COM(2013)822] a návrh směrnice Evropského parlamentu a Rady o prozatímní právní pomoci pro podezřelé nebo obviněné osoby zbavené osobní svobody a právní pomoci v rámci řízení týkajícího se evropského zatýkacího rozkazu [COM(2013)824] – a dvě doporučení Komise týkající se procesních záruk pro zranitelné osoby a faktorů pro posuzování, zda osoba má právo na bezplatnou právní pomoc [C(2013)8178, C(2013)8179].

Návrhy směrnic obsahují vesměs standardní komplexy procesních práv a požadavků (alespoň z pohledu českého práva). Specifická je pouze navrhovaná úprava prozatímní právní pomoci. Směrnice představují minimální pravidla, nedotýkají se případné právní úpravy, která by zakotvovala další nebo širší práva či naopak přísnější podmínky pro orgány činné v trestním řízení.

Z hlediska legislativní techniky se směrnice v zásadě drží v mezích principu proporcionality a neobsahují příliš detailní ustanovení, která by vyžadovala výrazné legislativní zásahy a mohla by narušit systematiku trestního práva procesního v jednotlivých státech.

Obsah návrhů z velké části směřuje k posílení efektivity evropského zatýkacího rozkazu. Harmonizací klíčových částí procesního práva lze nastolit důvěru mezi justičními orgány jednotlivých členských států a usnadnit právě používání tzv. eurozatykače.

Ten některé vnitrostátní soudy v určitých situacích odmítají provádět, neboť tím s ohledem na odlišné standardy procesních práv ve státě, kam má být zatčený předán, hrozí porušení jeho základních

práv garantovaných ústavou předávajícího státu (jednalo se např. o otázku přezkumu odsuzujícího rozsudku vydaného v řízení proti uprchlému poté, co je dodán k soudu – viz rozhodnutí Soudního dvora ve věci C-399/11 Melloni).

V kontextu polycentrického systému ochrany základních práv v evropském prostoru stojí za zmínku dva aspekty předkládaných návrhů.

Tím prvním je argumentace Komise v důvodové zprávě a ve zprávě o posouzení dopadů k návrhu směrnice o presumpci nevinoty. Podle Komise není zásada presumpce nevinoty v EU uspokojivě chráněna.

Společné minimální standardy obsažené v čl. 48 Listiny základních práv EU a v čl. 6 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv se jeví Komisi jako nedostatečné. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva údajně dokládá „soustavné a opakované porušování tohoto principu“.

Tato argumentace se mi jeví jako velmi pochybná. Komise odkazuje na statistiku, podle níž v letech 2007-2012 Evropský soud pro lidská práva celkem u 24 stížností proti 11 různým státům EU rozhodl, že došlo k porušení práva na presumpci nevinoty (popř. v kombinaci s porušením jiných práv).

Dle mého názoru toto číslo naopak dokládá, že jde spíše o ojedinělé excesy než o alarmující systémové problémy ve velkém počtu členských států. Může se totiž jednat i o případy, kdy justiční orgány porušily presumpci nevinoty nevhodnými veřejnými vyjádřeními k probíhajícímu řízení, čemuž nemůže sebelepší legislativa zabránit. Podobně i argumentace Komise, že je nové úpravy třeba, protože ESLP se k některým aspektům presumpce nevinoty v poslední době nevyjádřil, je spíše potvrzením, že s dodržováním těchto pravidel nemají členské státy zásadní problémy.

Za druhé přijetím směrnic získají některá klíčová ustanovení trestněprocesních předpisů unijní rozměr, protože budou zároveň transpozicí těchto směrnic. Obhajoba tak bude moci požadovat, aby soudy pokládaly Soudnímu dvoru EU předběžné otázky na výklad směrnic s cílem ověřit, zda nejsou vnitrostátní předpisy a jejich výklad v rozporu s výkladem směrnice Soudním dvorem.

S ohledem na to, že směrnice obsahují i poměrně vágně formulované výjimky (např. pokud jde o použitelnost důkazů získaných porušením práva

neusvědčovat sebe sama), hrozí znejistění dosavadního výkladu a v kontextu řízení o předběžné otázce rovněž protahování trestních řízení a vršení opravných prostředků – nepoložení předběžné otázky může být v určitých případech porušením práva na zákonného soudce.

I toto může být důsledkem postupné evropeizace trestního řízení. Návrhy směrnic budou nyní projednávány Evropským parlamentem a Radou.

Jan Grinc

Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva: Zpráva vyšetřovací komise o lidských právech v KLTR

V polovině února 2014 zveřejnil Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva závěry téměř 400 stránkové zprávy o podrobných zjištěních vyšetřovací komise o lidských právech v KLTR.

[1] Komise byla ustavena na základě rezoluce 22/13, přijaté Radou pro lidská práva v březnu 2013 [2] Mandát komise zahrnoval nejen zdokumentování případů porušování lidských práv v KLTR, včetně identifikace jejich obětí a pachatelů, ale též zjištění odpovědnosti za tyto akty.

KLDR odmítla jak samotnou rezoluci, tak všechny následující výzvy ke spolupráci s vyšetřovateli, včetně žádostí o umožnění vstupu na své území.

Vzhledem k obavám o bezpečnost svědků probíhalo vyšetřování především formou utajených rozhovorů, ve druhé polovině roku 2013 však proběhla čtyři transparentní veřejná slyšení, během nichž vystoupilo s podrobnými svědectvími více než 80 osob.

Ve svých závěrech komise konstatovala, že v KLTR dochází k systematickému, široce rozšířenému a závažnému porušování lidských práv, která v mnoha případech dosahují intenzity zločinů proti lidskosti.

Nejedná se přitom o excesy výkonu státní moci, ale o zásadní součást politického systému a nástroj pro ovládání obyvatelstva. Podle komise

nemá rozsah porušování lidských práv v KLTR v současném světě obdoby.

Zpráva vyšetřovací komise je zatím nejpodrobnějším oficiálním dokumentem OSN zabývajícím se lidskoprávní situací v KLTR.

Přestože nepřináší v zásadě žádná převratná zjištění (zpráva konstatuje, že k porušování lidských práv, která „otřásají svědomím lidstva“, dochází v KLTR již několik desetiletí), může mít pro budoucí vývoj na Korejském poloostrově nemalý význam.

Zpráva totiž prostřednictvím podrobných – a těžko zpochybnitelných – svědectví neupozorňuje pouze na brutalitu severokorejského režimu, ale také na neschopnost mezinárodního společenství na ni adekvátním způsobem reagovat.

Ve svých závěrech komise zdůrazňuje, že mezinárodní společenství musí přijmout odpovědnost za ochranu obyvatel KLTR, a to zejména ve světle role, kterou světové mocnosti sehrály při rozdělení Korejského poloostrova.

Účinná reakce mezinárodního společenství je dle komise nezbytná a musí zahrnovat potrestání osob odpovědných za zločiny proti lidskosti, jež jsou v KLTR páčány.

Doporučení komise tak zahrnují nejen hluboké změny politického systému v KLTR, ale též předložení věci Mezinárodnímu trestnímu soudu.

Zprávu okamžitě po zveřejnění kategoricky odmítla nejen KLTR, ale kriticky se k ní vyjádřila i Čína, jejíž stanovisko je pro případné předložení věci Mezinárodnímu trestnímu soudu zásadní vzhledem k právu veta, jímž jako stálý člen Rady bezpečnosti disponuje.

Karolina Žáková

Zdroje:

[1] Report of the detailed findings of the commission of inquiry on human rights in the Democratic People's Republic of Korea. Human Rights Council. A/HRC/25/CRP.1 [online]. 2014 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/CoIDPRK/Pages/ReportoftheCommissionofInquiryDPRK.aspx>

[2] Situation of human rights in the Democratic People's Republic of Korea. Human Rights Council. A/HRC/RES/22/13 [online]. 2013 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/22/13

3. Judikatura evropských soudů

Právo na spravedlivé řízení osob zbavených způsobilosti k právním úkonům

Dne 30. května 2013 dospěl senát páté sekce Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) jednomyslně k závěru, že bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivé řízení zaručené čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále jen „EÚLP“) **ve věci Nataliya Mikhaylenko proti Ukrajině¹**.

Stěžovatelka, paní Nataliya Petrovna Mikhaylenko, v důsledku duševní nemoci (paranoidní schizofrenie) byla rozhodnutím soudu v roce 2007 zbavena způsobilosti k právním úkonům. Když se její zdravotní stav zlepšil, začala pracovat v továrně a prostřednictvím opatrovníka v roce 2009 požádala o navrácení způsobilosti k právním úkonům. Tento návrh byl však zamítnut z důvodu opakované absence opatrovníka na soudním jednání.

Dne 1. října 2010 podala paní Mikhaylenko návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům osobně, nicméně její návrh byl zamítnut na základě ustanovení článku 121 odst. 3 Občanského soudního řádu Ukrajiny², který stanoví, že soud nemůže projednávat návrhy podané osobami zbavenými způsobilosti k právním úkonům.

Návrh ve prospěch těchto osob může dle článku 241 odst. 4 Občanského soudního řádu Ukrajiny podat pouze opatrovník nebo opatrovnícký orgán (орган опіки та піклування), a to pouze na základě znaleckého posudku. Jelikož ukrajinské soudy rozhodovaly v souladu s vnitrostátním právem, nebyla stěžovatelka úspěšná ani u kasačního soudu.

V odůvodnění svého závěru ohledně porušení článku 6 odst. 1 EÚLP E SLP konstatoval, že vnitrostátní zákon neumožňoval stěžovatelce obrátit se na soud přímo a zároveň nebyla stanovena žádná zákonná lhůta pro pravidelný přezkum trvání důvodů, pro které byla stěžovatelka zbavena způsobilosti k právním úkonům.

Obdobnou situaci řešil ESLP ve věci Stanev proti Bulharsku³, kde Velký senát mimo jiné provedl srovnání právních úprav členských zemí, pokud jde o možnost přímého přístupu k soudu osob zbavených způsobilosti k právním úkonům.

Na základě komparativní analýzy relevantních vnitrostátních úprav ESLP zdůraznil, že sedmnáct z dvaceti vnitrostátních právních řadů členských států Rady Evropy (Chorvatsko, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Německo, Řecko, Lucembursko, Maďarsko, Monako, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovensko, Švédsko, Švýcarsko a Turecko) garantuje možnost těchto osob obrátit se na soud s návrhem na revizi trvání důvodů pro jejich zbavení způsobilosti k právním úkonům.

Pokud jde o Českou republiku, právní úprava, která nebyla předmětem zkoumání ESLP, v souladu s ust. § 186 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád,⁴ podání návrhu na vrácení způsobilosti k právním úkonům umožněno i tomu, kdo byl této způsobilosti zbaven.

V případě, že se zdravotní stav takové osoby nezlepšuje, soud se může odmítnout zabývat návrhem duševně nemocné osoby nejdéle po dobu jednoho roku ode dne právní moci posledního rozhodnutí ve věci.

Ačkoliv ve srovnání s Ukrajinou je vnitrostátní zákonodárství České republiky ohledně práva na přístup k soudu ve větším souladu s EÚLP, nevyhnula se ani ČR odpovědnosti za porušení lidských práv osob zbavených způsobilosti k právním úkonům.

Jde zejména o případ Sýkora proti České republice⁵, kde ESLP dospěl k závěru, že absence možnosti podat návrh na zahájení řízení, v němž by byla přezkoumána zákonnost zbavení osobní svobody stěžovatele drženého proti své vůli v psychiatrické léčebně, znamená porušení čl. 5 odst. 4 EÚLP, který právo podat takový návrh zakotvuje.

V daném případě Městský soud v Brně rozhodl rozsudkem ze dne 15. listopadu 2000 o zbavení stěžovatele způsobilosti k právním úkonům, a to na návrh města Brna, které tvrdilo, že si stěžovatel trpící paranoidní schizofrenií od roku 1996 nevybíral důchod.

¹ Nataliya Mikhaylenko proti Ukrajině, č. 49069/11, 30. května 2013

² Občanský soudní řád. Zákon Ukrajiny ze dne 18. 3. 2004 č. 1618-IV

³ Stanev proti Bulharsku [Velký Senát], č.36760/06, ECHR 2012

⁴ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

⁵ Sýkora proti České republice, č. 23419/07, 22. listopadu 2012

Stěžovatel nebyl k řízení soudem předvolán a rozhodnutí mu nebylo doručeno, přičemž soud v tomto ohledu odkázal na stanovisko lékařky MUDr. H., která s ohledem na zdravotní stav stěžovatele takový postup nedoporučila.

Zájmy stěžovatele zastupovala paní M., pracovnice soudu, která se s ním nikdy nesetkala, nebyla přítomna na jednání a na řízení se ani nepodílela.

Výsledkem řízení bylo to, že město Brno bylo ustanoveno opatrovníkem a dalo souhlas s umístěním stěžovatele do psychiatrické léčebny, aniž by byl vyžadován jeho souhlas s takovou hospitalizací.

V již zmíněném rozsudku ve věci Stanev proti Bulharsku⁶, ESLP připomněl, že podle ustálené judikatury „procesní“ záruky podle čl. 5 odst. 1 a 4 EÚLP jsou velmi podobné těm, které jsou zakotvené v článku 6 odst. 1 EÚLP.

Proto například ve věci Shtukaturov proti Rusku⁷ při určování, zda řízení týkající se způsobilosti k právním úkonům bylo spravedlivým, ESLP, mutatis mutandis, zkoumal čl. 5 odst. 1 písm. (e) a čl. 5 odst. 4 EÚLP.

Problém, na který poukázal případ Sýkora proti České republice⁸, byl z českého práva odstraněn jen několik dní po zveřejnění rozsudku ESLP v dané věci.

Dne 24. října 2012 byl přijat zákon č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, který do § 191b odst. 1 o.s.ř. doplnil ustanovení: **„Souhlas opatrovníka osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům nenahrazuje souhlas umístěného.“**

Jestliže ústav neučiní oznámení podle § 191a o.s.ř., jsou umístěný nebo jeho zákonný zástupce oprávněni podat návrh na zahájení řízení.“

Změna nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013⁹.

Budeme doufat, že ukrajinští zákonodárci přeberou zkušenosti České republiky, a osobám zbaveným způsobilosti k právním úkonům se dostane spravedlivého řízení v souladu s EÚLP.

Alla Tymofeyeva

Trest za popírání arménské genocidy v rozporu s Evropskou úmluvou o lidských právech

Dne 17. prosince 2013 rozhodl Evropský soud pro lidská práva, že odsouzení dr. Doğu Perinçek – předsedy turecké Strany práce – švýcarskými soudy za rasovou diskriminaci spočívající v popírání arménské genocidy, které se dopustil v řadě svých konferenčních vystoupení, je v rozporu s právem na svobodu projevu dle čl. 10 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále jen Úmluva).

Štrasburský soud neuznal ani námitku, že dr. Perinçek svými tvrzeními o „mezinárodní lži“ svou svobodu ve skutečnosti zneužil ve smyslu čl. 17 Úmluvy.

Argumenty soudu přehledně shrnul Uladzislau Belavusau.¹⁰

K nejdůležitějším a současně nejspornějším patří rozlišování mezi holokaustem a jinými genocidami.¹¹

Arménská genocida totiž na rozdíl od holokaustu nemá svou zvláštní skutkovou podstatu v trestních zákonících nebo mezinárodním právu (legislativní pokusy o její zakotvení ve Španělsku a Francii zrušily tamní ústavní soudy).

⁶ Stanev proti Bulharsku [Velký senát], č.36760/06, ECHR 2012

⁷ Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05, ECHR 2008

⁸ Sýkora proti České republice, č. 23419/07, 22. listopadu 2012

⁹ Jiří Kmec: Evropský soud pro lidská práva – říjen a listopad 2012, [Soudní rozhledy 1/2013, s. 35]

¹⁰ <http://www.verfassungsblog.de/en/armenian-genocide-v-holocaust-in-strasbourg-trivialisation-in-comparison/#.Uw0Hw5WPLIV>

¹¹ K pojmu genocidy v souvislosti s arménskou genocidou viz Kosek, J.: Staré hříchy vrhají dlouhé stíny: arménská genocida a soud se Soghomonem Tehlirianem. In: Stát, právo a (ne)spravedlnost: dvě studie z právní filozofie. Právnická fakulta, Praha, str. 7-45.

Štrasburský soud tak dle svých slov dal přednost „svobodné diskusi o citlivých a kontroverzních otázkách,“ protože ji považuje za „jeden ze základních prvků svobody projevu, který odlišuje tolerantní a pluralistickou demokratickou společnost od totalitního nebo diktátorského režimu.“¹²

Skutečnost, že se Evropský soud pro lidská práva neodhodlal k právní klasifikaci událostí z roku 1915, je vzhledem k nejednotnému postoji států Rady Evropy, ale i USA, pochopitelná.

Přesto v této souvislosti zvlášť kontrastně vystupuje postoj Turecka, které nejenom jakoukoli diskusi o Arménské genocidě pod hrozbou trestů a i faktické likvidace¹³ nepřipouští a na případná uznání tohoto masakru jinými státy reaguje odvetnými opatřeními, přinejmenším odvoláním svých velvyslanců.

Jana Ondřejková

¹² Rozhodnutí ve věci č. 27510/08, dostupné na: <http://hudoc.echr.coe.int/web/services/content/pdf/003-4613832-5581451>

¹³ Nejznámějším případem je vražda novináře Hrant Dinka, jehož odsouzení tureckými soudy sám Evropský soud pro lidská práva tři roky po jeho smrti prohlásil za porušení Úmluvy (rozhodnutí ve věcech č. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 a 7124/09, dostupné na: <http://hudoc.echr.coe.int/web/services/content/pdf/001-100383?TID=pcfwegfmfc>)

Rozsudek Velkého senátu ESLP ve věci X proti Lotyšsku (stížnost č. 27853/09)

Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 26. listopadu 2013 ve věci X proti Lotyšsku je významným rozhodnutím zabývajícím se primárně vztahem Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí z 25. října 1980.

Evropský soud pro lidská práva se vyslovil pro aplikaci principu nejlepšího zájmu dítěte, když konstatoval porušení článku 8 Evropské úmluvy chránící právo na rodinný život.

Skutkové okolnosti případu byly následující: lotyšská státní občanka žijící v Austrálii porodila v roce 2005 dítě. S otcem dítěte sice formálně

nežila (kvůli přístupu k sociálním dávkám), fakticky ale obývali stejné obydlí.

Vztah se však postupně zhoršoval a v roce 2008 se po jejich rozchodu přestěhovala i s dítětem zpět do Lotyšska. Poté podal otec dítěte žalobu o určení otcovství a požadoval jeho návrat podle výše zmíněné Haagské úmluvy z roku 1980.

V návaznosti na určení otcovství předal v září 2008 australský úřad pro ochranu dětí lotyšskému protějšku žádost o navrácení dítěte. Lotyšský soud rozhodl, že na základě Haagské úmluvy má být dítě vráceno zpět do Austrálie.

Důležitou skutečností v řízení byl i matkou dítěte předložený odborný posudek, že dítě může v důsledku navrácení do Austrálie a oddělení od matky utrpět psychické trauma.

Lotyšský soud při svém rozhodnutí tuto skutečnost nezohlednil.

Matka dítěte podala proti rozhodnutí lotyšských soudů stížnost k ESLP, který nejprve rozhodl v roce 2008 senátním rozhodnutím ve prospěch dítěte, následně na základě podání lotyšské vlády případ rozhodl Velký senát ESLP.

Prvotní otázkou, kterou musel Soud řešit, byl vztah obou dotčených mezinárodních smluv (tj. Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí).

V duchu právního pluralismu se většina soudců nevyslovila pro přednost závazků vyplývajících z Evropské úmluvy, nýbrž pro takovou aplikaci zachovávající maximálním způsobem cíle obou těchto smluv.

Základním principem, z něhož ESLP při svém rozhodování vycházel, byl princip nejlepšího zájmu dítěte.

Podle názoru většiny Velkého senátu lotyšské soudy nebraly v potaz možnost odmítnout navrácení uneseného dítěte v situaci, která by mohla představovat jeho závažné ohrožení (čl. 13 písm. b) výše uvedené Haagské úmluvy).

Případ X. proti Lotyšsku byl rozhodnut největší většinou, když osm soudců Velkého senátu se vyslovilo v disentaním stanovisku v tom smyslu, že článek 8 Evropské úmluvy nebyl porušen.

Není proto divu, že samotné rozhodnutí vyvolalo i kritické reakce.

Podle některých ESLP nebral v potaz hlavní cíl Haagské úmluvy, kterým je okamžitý návrat uneseného dítěte, jakož i skutečnost, že by to měl být primárně soud obvyklého pobytu dítěte (v tomto případě australský soud), který je schopen nejlépe posoudit, zda je navrácení v nejlepším zájmu dítěte.¹⁴

Z hlediska právní teorie je zajímavá otázka rozporu historického účelu Haagské úmluvy s aktuální společenskou realitou počátku 21. století.

Účelem Haagské úmluvy původně bylo zabránit únosům dítěte zejména ze strany toho rodiče, který primárně o dítě nepečoval.

Současný pohled na rovná práva obou rodičů však umožňuje, jako v tomto případě, požadovat navrácení dítěte rodičem, jehož rodičovství bylo navíc určeno až poté, co dítě s druhým rodičem, který o ně převážně pečuje, odcestovali do jiného státu.

Pavel Ondřejek

---

¹⁴ De Boer, Ch., Joncker, M.: *X v. Latvia Child Abduction Grand Chamber Judgement. ECHR blog, dostupné na internetu: <http://echrblog.blogspot.com>.*

Kosovo opět na scéně (či mimo scénu?): případ Azemi v. Srbsko (2013)

V Evropě by asi jen těžko bylo možné najít oblast, ve které se mezinárodní instituce v posledních letech angažovaly aktivněji a více se snažily o prosazení univerzálních a evropských standardů, včetně standardu ochrany lidských práv, než je Kosovo.

Bylo by tak možno očekávat, že obyvatelé Kosova budou patřit mezi privilegované osoby, pro které dovolat se lidských práv, zejména práv garantovaných Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (1950), nebude nic těžkého.

Případ Azemi v. Srbsko, který rozhodoval ESLP na konci minulého roku (stížnost č. 11209/09, 5. listopadu 2013), ovšem ukázal, že tomu tak zdaleka není a že Kosovo je v současnosti, vedle Běloruska, další lidskoprávní „černou dírou“ kontinentu.

Ali Azemi žije v městě Ferizaj (srbsky Uroševac) na jihu Kosova. V roce 1990 byl – za blíže neuvedených okolností – propuštěn z práce. Obrátil se na Oblastní soud v Prištině, ten se ale jeho případem nikdy nezabýval.

V roce 2002 dosáhl úspěchu u Místního soudu ve Ferizaji, který označil jeho propuštění za protiprávní a nařídil, aby byl znovu přijat do práce a současně mu byla vyplacena náhrada vzniklé škody.

Dříve, než byl rozsudek vykonán, došlo k privatizaci firmy, pro kterou pan Azemi původně pracoval. Rozsudek, přes opakované potvrzení místními soudy, tak nakonec zůstal jen na papíře.

Ústavní soud Kosova v roce 2010 prohlásil, že daný stav porušuje právo stěžovatele na spravedlivý proces, ani to ale výkonu rozsudku nepomohlo.

V roce 2009 se pan Azemi obrátil k ESLP. Tvrdil, že nevykonání rozsudku z roku 2002 představuje porušení jeho práva na spravedlivý proces garantovaného Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP).

Takového porušení se ovšem může dopustit pouze stát, který je smluvní stranou Evropské úmluvy. Pan Azemi se nemohl dovolávat odpovědnosti Kosova, protože jeho status stále vyvolává pochyby a navíc zjevně nejde o smluvní stranu EÚLP.

Příliš nadějně se nejevilo ani podání stížnosti proti některému z evropských států, které stály v pozadí dočasné mezinárodní správy Kosova (UNMIK, Eulex).

V případě Behrami a Saramati v. Francie, Německo a Norsko (stížnosti č. 71412/01 a 78166/01, 2. května 2007) totiž ESLP dospěl k závěru, že jednání této správy (zde UNMIKu a KFORu) není přičitatelné jednotlivým státům, ale výlučně OSN, která ovšem není vázána EÚLP.

Pan Azemi tak nakonec stížnost namířil proti jedinému zbývajcímu kandidátovi – Srbsku, jehož součástí Kosovo nesporně bylo před rokem 1999/2008 a podle některých názorů je dodnes.

Tím se před ESLP otevřela politicky citlivá otázka jak kvalifikovat vztah Srbska a Kosova.

V Radě Evropy, jejímž orgánem ESLP je, na tuto otázku neexistuje jednotná odpověď.

Proto také všechny dokumenty Rady Evropy týkající se Kosova provází poznámka pod čarou, podle níž „veškeré odkazy na Kosovo, ať již jde o odkazy na území, instituce, nebo obyvatelstva, je třeba chápat v souladu s rezolucí Rady bezpečnosti OSN 12444 a aniž by tím byl předjímán status Kosova“.

Tato poznámka je mimochodem připojena i k rozsudku ESLP ve věci Azemi v. Srbsko.

ESLP se nakonec s otázkou vyrovnal vcelku šalamounsky. Na straně jedné rozsudek nikde neoznačuje Kosovo za samostatný stát, ani neříká, že kosovské území již netvoří součást Srbska (byť rozsudek obsahuje přehled událostí po roce 1990 včetně vojenského útoku NATO z roku 1999, mezinárodní správy zřízené rezolucí 1244 a jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova v roce 2008).

Na straně druhé ale ESLP netvrdí, že by Srbsko vykonávalo nad kosovským územím suverenitu a efektivní kontrolu. Spokojuje se konstatováním, že: a) v době do 3. března 2004 nebylo Srbsko smluvní stranou Evropské úmluvy, což činí stížnost v částech týkajících se tohoto období neslučitelnou s Úmluvou *ratione temporis* (par. 40); b) v době od 3. března 2004 již sice Srbsko smluvní stranou Evropské úmluvy bylo, „existovala ale objektivní omezení, která Srbsku bránila v tom, aby mohlo zajišťovat práva a svobody v Kosovu“ (par. 46).

V bodech týkajících se tohoto období je tak stížnost neslučitelná s Úmluvou *ratione personae*, neboť by bylo třeba namířit ji proti OSN (par. 49).

Postoj ESLP ke Kosovu může na první pohled připomínat jeho přístup k sporným či okupovaným územím, jako je např. Severní Kypr, nebo tzv. Transdněsterská republika.

I v jejich případě Soud uznal, že vliv původního suveréna (Kypr, Moldávie) na jejich území je, zde vzhledem k přítomnosti cizí armády, omezený.

Vždy ale trval na tom, že si původní stát uchovává „pozitivní závazek /.../ přijmout taková diplomatická, ekonomická a soudní opatření k zajištění práv stěžovatelů z Úmluvy, jež je možno

přijmout a jež jsou v souladu s mezinárodním právem“ (Ilascu a jiní v. Moldávie a Ruská federace, stížnost č. 48787/99, 8. července 2004, par. 331).

V kauze Azemi ESLP koncept pozitivních závazků připomněl také, ovšem jen proto, aby zdůraznil, že „vzhledem ke zvláštním okolnostem případu Soud nemůže určit žádné pozitivní závazky, které by měl stát /Srbsko/ vůči stěžovateli“ (par. 47). Tím dal ESLP nepřímou najevo, že situaci v Kosovu vnímá přece jen jinak než situaci na Severním Kypru nebo v Transdněstrii.

Pro obyvatele Kosova je to signál, že do budoucna, v závislosti na vývoji postojů členských států Rady Evropy a na výsledcích jednání mezi Prištinou a Bělehradem, by území, na němž žijí, mohlo být Evropským soudem uznáno za samostatný stát.

Současně to ale pro ně znamená i to, že v dnešní době se z pohledu evropského systému ochrany lidských práv nacházejí v jakémsi „území nikoho“, které nespadá pod jurisdikci, resp. nad nímž nevykonává efektivní kontrolu žádná ze smluvních stran EÚLP.

Pan Azemi a jemu podobní tak mohou pouze doufat, že se status Kosova, aspoň v rámci Rady Evropy, definitivně vyjasní co nejdříve, a v mezidobí doufat, že jim místní orgány a mezinárodní instituce stále přítomné v oblasti poskytnou pomoc bez ohledu na to, zda jsou či nejsou vázány Evropskou úmluvou.

Pan Azemi ovšem zatím stále doufá marně.

Veronika Bílková

[Rozsudek Soudního dvora EU ve věci C-530/11, Komise proti Spojenému království Velké Británie a Severního Irsku \(nesplnění povinnosti dle čl. 258 SFEU neprovedením a špatnou aplikací směrnice 2003/35/ES o účasti veřejnosti na vypracování některých plánů a programů týkajících se životního prostředí\)](#)

Vysoké náklady soudního řízení jako porušení práva na přístup k právní ochraně v záležitostech životního prostředí.

Dne 13. února 2014 vydal druhý senát Soudního dvora Evropské unie rozsudek ve věci C-530/11, Komise proti Spojenému království Velké Británie a Severního Irsku.

Komise se žalobou domáhala, aby Soudní dvůr určil, že Velká Británie porušila své povinnosti dle čl. 258 SFEU tím, že neprovedla, resp. špatně provedla, ustanovení směrnice 2003/35/ES upravující přístup veřejnosti k právní ochraně v záležitostech životního prostředí.

1. Právní rámec

Směrnice 2003/35/ES je jedním z předpisů sekundárního práva přijatých za účelem implementace závazků vyplývajících pro Evropskou unii a její členské státy z Úmluvy o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí, podepsané v dánském městě Aarhus v roce 1998 (tzv. Aarhuská úmluva).

Dle této úmluvy jsou smluvní strany povinny mimo jiné zajistit, že osoby z řad tzv. dotčené veřejnosti (tj. fyzické nebo právnické osoby, které jsou – nebo mohou být – ovlivněny environmentálním rozhodováním nebo které mají na tomto rozhodování zájem) budou moci za stanovených podmínek a ve stanovených případech dosáhnout přezkumu hmotné i procesní zákonnosti rozhodnutí, aktů nebo nečinnosti státních orgánů soudem nebo jiným nezávislým a nestranným orgánem.

Tento přezkum má zajistit přiměřenou a účinnou nápravu, včetně právně přikázaných úlev ve vhodných případech, a má být čestný, spravedlivý, včasný a nevyžadovat vysoké náklady (smluvní stranám je však výslovně umožněno požadovat přiměřené náklady v soudních řízeních).

Směrnice 2003/35/ES tyto požadavky Aarhuské úmluvy takřka doslovně promítá do dvou směrnic upravujících správní postupy uplatňované v případě záměrů s potenciálně významným vlivem na životní prostředí (konkrétně posuzování vlivů těchto záměrů na životní prostředí a povolování provozu významných zařízení), přičemž stanoví, že řízení před soudem či jiným nezávislým orgánem musí

být spravedlivé, nestranné a včasné a nesmí být nepřiměřeně nákladné.

2. Zahájení řízení o porušení smlouvy

Stížnost na špatné provedení směrnice 2003/35/ES Velkou Británií podala již v prosinci roku 2005 (transpoziční lhůta vypršela v červnu téhož roku) koalice britských nevládních ekologických organizací CAJE (Coalition for Access to Justice for the Environment).

Právní zástupce koalice ve stížnosti tvrdil, že soudní přezkum environmentálního rozhodování ve Velké Británii nespĺňuje požadavek přiměřenosti nákladů, neboť navrhovatel je v případě neúspěchu povinen uhradit veškeré náklady řízení, které mohou z důvodu délky řízení a vysokých nákladů na právní zastupování dosáhnout desítek až stovek tisíc britských liber.

Přestože existují možnosti, jak rozsah této povinnosti omezit (soudy mohou v případech neúspěchu žaloby podané ve veřejném zájmu rozhodnout, že navrhovatel náklady hradit nemusí, případně může navrhovatel na začátku řízení požádat soud o vydání tzv. Protective Costs Order, tedy příkazu stanovícího maximální částku, kterou bude muset navrhovatel v případě neúspěchu uhradit), jejich uplatnění není upraveno zákonem, ale je ponecháno na individuálním uvážení soudu v každém jednotlivém případě.

Dle stížnosti je finanční riziko spojené se soudním řízením tak vysoké, že odrazuje dotčené osoby od podání návrhu na přezkum environmentálního rozhodnutí, což je v rozporu s požadavky mezinárodního i evropského práva.

[1] Vzhledem k tomu, že Komise nebyla spokojena s vyjádřením, které ke stížnosti poskytla Velká Británie, vydala v březnu 2010 odůvodněné stanovisko a v červenci 2010 podala žalobu k Soudnímu dvoru. Na podporu Velké Británie se řízení zúčastnily Dánské království a Irsko. [2]

3. Argumentace účastníků řízení

Komise v žalobě uplatňovala jediný žalobní důvod, a to neprovedení, či minimálně nesprávné provedení, příslušných ustanovení směrnice 2003/35/ES požadujících, aby náklady soudního přezkumu v záležitostech životního prostředí byly přiměřené, resp. nebyly nepřiměřené.

Požadavek neexistence nepřiměřených nákladů se dle Komise vztahuje jak na náklady řízení, odměny advokáta navrhovatele a ostatní náklady, jimž může být navrhovatel vystaven, tak i na všechny náklady spojené s případnými řízeními v předchozích stupních, a vyžaduje, aby druh i výše těchto různých nákladů byly rozumně předvídatelné.

Komise dále tvrdila, že směrnici nelze transponovat prostřednictvím judikatury.

Velká Británie s tímto vyslovila nesouhlas a argumentovala, že provedení směrnice prostřednictvím judikatury zohledňuje zvláštní povahu jejího právního systému, který vychází z obyčejového práva a je založen zejména na judikatuře a pravidle precedentu.

Dále tvrdila, že pravidlo, podle něhož je účastník řízení, který neměl ve věci úspěch, nutně povinen uhradit náklady protistrany, je ve skutečnosti zejména ve věcech, v nichž se jedná o právo životního prostředí, uplatňováno méně než v minulosti a že jsou zohledňovány okolnosti každého jednotlivého případu.

Dle Irska toto pravidlo navíc zajišťuje určitou disciplínu, která je nezbytná pro to, aby se zabránilo zneužívání soudních řízení. [2]

4. Závěry Soudního dvora

K otázce transpozice směrnice prostřednictvím judikatury Soudní dvůr konstatoval, že v principu sice není vyloučena, pokud však soudy pouze mají možnost upustit od toho, aby uložily náhradu nákladů řízení účastníkovi, který neměl ve věci úspěch, jedná se o soudní praxi ze své podstaty neurčité povahy, která nemůže splňovat požadavky jasnosti a přesnosti nezbytné k tomu, aby mohla být považována za platné splnění povinností vyplývajících z příslušných ustanovení směrnice 2003/35/ES.

K otázce přiměřenosti nákladů soudního řízení v záležitostech životního prostředí Soudní dvůr uvedl, že přestože soudy ve Velké Británii disponují možnostmi snížení nákladů navrhovatele pro případ jeho neúspěchu, neexistuje žádné právní pravidlo, na základě kterého by byly povinny zajistit, že řízení pro navrhovatele nebude nepřiměřeně nákladné, což by jako jediné umožňovalo dospět k závěru, že směrnice 2003/35/ES byla provedena správně.

Soudní dvůr v této souvislosti doplnil, že již pouhá skutečnost, že k ověření, zda vnitrostátní právo splňuje cíle této směrnice, by byl nucen provést analýzu celé judikatury, vede k závěru, že provedení směrnice v každém případě není dostatečně jasné a přesné.

Velká Británie tedy nesplnila povinnosti vyplývající ze směrnice 2003/35/ES tím, že neprovedla správně její ustanovení v rozsahu, v němž stanoví, že soudní řízení nesmí být nepřiměřeně nákladné. [2]

Post scriptum: Velká Británie prohru ve sporu očekávala a ještě před vynesením rozsudku pravidla určování nákladů v záležitostech životního prostředí změnila.

Nová pravidla civilního soudního řízení stanoví, že v případě soudního přezkumu, který zcela či zčásti podléhá ustanovením Aarhuské úmluvy, nesmí být navrhovatel v řízení v prvním stupni nařízena úhrada nákladů přesahující 5 000 (fyzické osoby), resp. 10 000 liber (ostatní).

V případě odvolacího řízení a řízení před Nejvyšším soudem není omezení platným právem kvantifikováno, soud však může na žádost navrhovatele vydat příkaz, kterým náklady, jež by navrhovatel musel v případě neúspěchu uhradit, předem omezí. [3]

Karolina Žáková

Zdroje:

[1] U.K. - Complaint To The Commission Of The European Communities Concerning Failure To Comply With Community Law. E-law: Environmental Law Alliance Worldwide [online]. 2005 [cit. 2014-02-24].

Dostupné z: <http://www.elaw.org/node/6962>.

[2] Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 13. února 2014 ve věci C-530/11, Evropská komise proti Spojenému království Velké Británie a Severního Irska. InfoCuria – Judikatura Soudního dvora [online]. 2014 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=cs&jur=C,T,F&num=C-530/11&td=ALL>

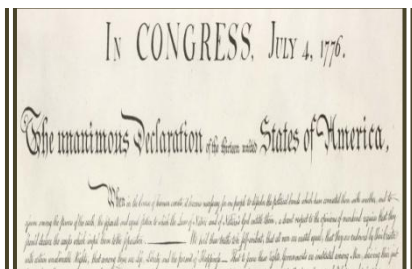
[3] HART, David. Aarhus: CJEU rules against UK costs regime. UK Human Rights Blog [online]. 18. února 2014 [cit. 2014-02-24]. Dostupné z:

<http://ukhumanrightsblog.com/2014/02/18/aarhus-cjeu-rules-against-uk-costs-regime/>

4. Významné historické osobnosti a události

Okénko „ad fontes“ – Usilování o štěstí jako lidské právo: Jean-Jacques Burlamaqui a ideje americké Deklarace nezávislosti

Americká Deklarace nezávislosti ze dne 4. července 1776 obsahuje v úvodu větu, která se za více než dvě století stala klasickým vyjádřením moderního liberálního pojetí lidských práv: „Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni rovni, že jsou nadáni svým Stvořitelem určitými nezcizitelnými Právy, mezi nimiž jsou práva na Život, Svobodu a usilování o Štěstí.“

Zdroj:
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Us_declaration_independence.jpg

Již před vznikem Deklarace nezávislosti se podobná vyjádření o přirozených právech vyskytla v řadě filosofických a politologických dílech, s nimiž autoři Deklarace museli být obeznámeni.

Rozdíl oproti předcházejícím dílům vyniká zejména v označení „práva na usilování o štěstí“.

Vlivný myslitel té doby J. Locke k životu a zdraví, jakožto základním hodnotám majícím odraz v chráněných právech, připojoval ochranu majetku (estates), všechny tyto hodnoty považoval za součást vlastnictví (property).¹⁶

¹⁶ LOCKE, J.: *Two Treatises of Government*. Londýn: A. Millar a další, 1764, dostupné na internetu: <http://oll.libertyfund.org>, str. 306 Na tomto místě není možné podat vyčerpávající výklad Lockovy liberální koncepce vlastnictví (které bylo vnímáno daleko šířeji než dnes) – srov. TIERNEY, Brian: *The Dominion of Self and Natural Rights before Locke and after*. MÄKINEN, Virpi, KORKMAN, Petter (eds.): *Transformations in Medieval and Early-Modern Rights Discourse*. Dordrecht: Springer, 2006, str. 173 – 203. S pojmem štěstí se přesto setkáváme v Lockově morální filosofii – srov. SVOBODA, P.: *Osvícenství, křesťanství a lidská práva*. In: SVOBODA, P., ONDŘEJEK, P., ŠUSTEK, P.: *Filozofické a právně teoretické aspekty lidských práv*. Praha: Právnická fakulta UK, 2013, str. 26.

Při hledání ideových zdrojů práva na usilování o štěstí bývá nejčastěji odkazováno na Jeana-Jacquesa Burlamaquiho, švýcarského politického filosofa a právníka, zastávce přirozenoprávní doktríny, působícího v Ženevě v první polovině 18. století. J.-J. Burlamaqui ve svém životě vydal jedinou knihu: „*Principes du droit naturel*“, z poznámek jeho přednášek vyšla posmrtně ještě publikace „*Principes de droit politique*.“

V obou dílech je patrný velký vliv francouzských překladů děl Grotia a Pufendorfa.¹⁷ Právo usilovat o štěstí vychází ze samotného pojetí práva u Burlamaquiho.

Z etymologie slova „právo“ (francouzsky *droit* odvozeného od slovesa – *dirigo* – tedy vést člověka k cíli nejkratší cestou) si všímá jeho teleologického charakteru.¹⁸

Veškerá vůle člověka pak podle Burlamaquiho směřuje k uskutečňování štěstí, chápaného jako vnitřní spokojenost mysli.¹⁹ Tato myšlenka ostatně stojí v základu i pozdější utilitaristické filosofie J. Benthama.²⁰

Podle J.-J. Burlamaquiho může člověk dosahovat štěstí pouze s pomocí rozumu. Racionalita a teleologický charakter se tak promítá do Burlamaquiho definice práv, která chápe jako rozumem sledovanou cestu ke štěstí.²¹

Nabízí se otázka, proč američtí tvůrci Deklarace nezávislosti dali přednost právu na usilování o štěstí před tradičnějšími koncepcemi, např. ochranou vlastnictví.

¹⁷ KORKMAN, Petter: *Introduction: In: BURLAMAQUI, Jean-Jacques: The Principle of Natural and Politic Law*. Indianapolis: Liberty Fund, 2006, str. xi.

¹⁸ BURLAMAQUI, Jean-Jacques: *The Principle of Natural and Politic Law*. Indianapolis: Liberty Fund, 2006 (reedice vydání z roku 1763, překl. Thomas NUGENT, orig: *Principes du droit naturel et politique.*), str. 32.

¹⁹ *Ibid.*, str. 40.

²⁰ BENTHAM, Jeremy: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. In: BOWRING, John: *The Works of Jeremy Bentham*. Vol. 1, New York: Russel and Russel, 1962, str. 118

²¹ BURLAMAQUI, Jean-Jacques: *The Principle of Natural and Politic Law...*, str. 69. Podrobně viz KORKMAN, Petter: *Life, Liberty and the Pursuit of Happiness. Human Rights in Barbeyrac and Burlamaqui*. In: MÄKINEN, Virpi, KORKMAN, Petter (eds.): *Transformations in Medieval and Early-Modern Rights Discourse*. Dordrecht: Springer, 2006, str. 173.

Jednou z možných interpretací je specifikum historického pohledu na americkou společnost, která byla vnímána jako útočiště často pronásledovaných náboženských menšin a místo pro realizaci příležitostí k lepšímu životu, zejména pro příslušníky nižší a střední třídy.

Nový svět, kde byly třídní rozdíly minimalizovány a kde bylo snazší než například v Evropě usadit se a získat pozemek, měl být místem, kde vlastními dovednostmi a prací může každý bez ohledu na svůj původ usilovat o štěstí a možná i získat úspěch.²²

Právo na usilování o štěstí v americké Deklaraci nezávislosti tak ukazuje, že pozitivizace lidských práv v národních katalogích (právní teorie, zejména německá, o takových lidských právech hovoří jako o právech základních), může vykazovat specifika té které společnosti.

Aniž by tím byla zpochybňována idea lidských práv, konkrétní základní práva zakotvená v katalogích se vyznačují jistou historickou, kulturní a společenskou determinací.

Pavel Ondřejek

---

²² COHEN-ELIYA, Moshe, PORAT, Iddo: *Proportionality and Constitutional Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, str. 53.

Karel Engliš jako představitel české školy sociální politiky

1. Úvod

Cílem tohoto stručného pojednání je připomenout významnou osobnost české vědy, která se zásadním způsobem zasadila nejen o položení teoretických základů zkoumání sociálních práv, nýbrž se své vědecké poznatky snažila realizovat též v praxi.

Karla Engliša lze ve zkratce představit jako významného národohospodáře, politika, vysokoškolského pedagoga, zakladatele a prvního rektora Masarykovy univerzity, guvernéra Národní banky a ministra financí. Přesto všechno, nebo právě proto, se jednalo hlavně o člověka

pracovitého, skromného, zbožného, statečného, velmi inteligentního, ale též ctižádostivého, temperamentního a nepřizpůsobivého až panmovačného. V rámci četných odborných diskuzí a polemik důsledně rozebíral argumenty odpůrců, nikdy se však nesnížil k ironizujícím poznámkám či bonmotům.

I když se jedná nesporně o jednoho z nejvýznamnějších představitelů české vědecké obce, jeho přínos na badatelském poli je převážně spojován s finanční a měnovou politikou.

Nemalou část své práce však věnoval též myšlenkovému základu moderní sociální politiky.

Sociální politika u Engliša zaujímal trvalé místo, což má možná původ v nuzných poměrech, z nichž se svou nezměrnou pílí dokázal vypracovat.

Nezůstalo však jen u rozvinutého sociálního cítění, např. mezi Englišovými monografickými prvotinami čestné místo zaujímá útlá knížka nazvaná příhodně Sociální politika (cca. 84 stran, dokončena v roce 1913, publikována 1916).

Též na počátku jeho akademické dráhy bylo téma se silným, dnes bychom řekli, pracovněprávním obsahem. Engliš zpracoval svou habilitační práci na téma „Tarifní smlouvy pracovní po stránce národohospodářské“.

Další příklady lze nalézt v politické činnosti K. Engliša. Tak např. Engliš ve měnové a fiskální politice krátce po vzniku ČSR preferoval na rozdíl od A. Rašína politiku vnitřní a vnější stabilizace koruny, která by zřejmě neměla za následek tak značný nárůst nezaměstnanosti.

Je obecně známo, že Engliš byl též odpůrcem spojení koruny se zlatem, což posléze se světovou hospodářskou krizí rovněž vedlo ve spojení s poklesem zahraniční poptávky ke snížení vývozu a nárůstu nezaměstnanosti.

2. Dílo

Po K. Englišovi zůstalo 90 samostatných publikací, 16 cizojazyčných publikací, 124 neuveřejněných rukopisů a dalších 24 prací připravených k vydání. Zaměření jeho prací zahrnuje převážně oblast národohospodářství a finančnictví.

Jak již ale bylo zmíněno, většina Englišových klíčových prací se alespoň dílčím způsobem dotýká tématu sociální politiky.

Tak např. ve vrcholném Englišově díle "Soustava národního hospodářství" vydaném v roce 1938 je celá kniha první II. svazku věnována solidarismu.

V kapitole třetí tohoto dílu (str. 479 – 588) se pak Engliš vyjadřuje ke všem základním problémům sociální politiky, od jejího vymezení, přes metody, až po speciální otázky jako je pracovní smlouva, starobní pense či chudinství.

Za všechny zmiňme alespoň Englišův přístup k definici sociální politiky a identifikaci jejích cílů.

2.1. Vymezení sociální politiky

K. Engliš ji chápe jako praktické snažení, aby „společenský celek byl vypěstěn a přetvořen co nejideálněji“.

Za ideální přitom považoval společnost, „... která zachovávajíc a hospodárně rozmnožujíc své energie, co nejrychleji, ale trvale plní svůj úkol prohlubovat a zintenzivňovat život co možná všech svých členů směrem k ideálu člověka zdravého, vzdělaného a umravněného.“

Z této definice je zřejmé, že stěžejní důraz byl kladen ne na kvantitu, ale kvalitu života. Podle Engliše měl hospodářský a sociální řád uskutečňovat dvě základní myšlenky - za první, kolik a čeho se má vyrobit, a za druhé, jak se mají rozdělit břemeno a plody společenské práce.

Základním axiomem mu byl přitom postulát minima strasti, Englišova aplikace pojmu mezního užitku, v ekonomii známého především z učení rakouské subjektivní školy, a do československého ekonomického myšlení transformovaného prostřednictvím učení německé historické školy.

V duchu Englišem traktované teleologické metody zkoumání (navazující na kritický idealismus rozvíjený v díle Immanuela Kanta) zastává K. Engliš při vymezení sociální politiky subjektivní pohled.

V centru jeho pojetí je stát, jehož cílem je prohlubovat a rozšiřovat ideál kultury. Angažovanost státu v hospodářském životě společnosti může mít v teoreticky čisté rovině podobu hospodářského individualismu

(odpovídajícího průměrné lidské povaze) nebo hospodářského solidarismu (komunismu).

Sociální politika je tak dle Engliše doplňkem negativní individualistické morálky a má počátek v Ježově (solidaristickém) příkazu pomoci bližnímu.

Negativní morálkou nelze zabezpečit ideál národa a lidstva a jeho rovnoměrný vývoj.

Proto musí silný nejen nerušit druhé násilím, ale též pozitivně pomáhat bližnímu.

Základem individualismu však zůstává spravedlivá odměna práce (korporativismus), a tedy výlučnost práce jako klíče k dělení bohatství.

Kdo nepracuje, ať nejí. Nejde o solidaristickou spravedlnost, u níž klíčem k dělbě bohatství není práce, ale rovnost, počet dětí či jiná skutečnost.

Základním přirozeným právem individualistického korporativismu je právo na práci (plnou zaměstnanost), zatímco solidarismu je vlastní právo na existenci.

Sociální politika měla být činností zaměřenou na celé vrstvy společnosti a ne pouze na jednotlivce.

Přestože sociální politika byla nepochybně Englišem chápána jako nivelační politikou, tedy vyrovnávající společenské nerovnosti, správně z pragmatických důvodů poukazoval na její limity.

Sociální politika jako korekce existujícího společenského zřízení, má smysl pouze v hospodářském individualismu, ve státě založeném na částečném solidarismu.

Tento názor je mimochodem patrný též z Englišových politických vystoupení, kdy např. v březnu 1919 na ustavujícím sjezdu Národní demokracie bojoval proti tendencím prosadit do programu strany myšlenku blízké socialistické agitaci.

Na sklonku svého veřejného působení pak prorocky při své promoci čestným doktorem Masarykovy univerzity v Brně pronesl: „Stát ovládající hospodářství chce ovládat i ducha národa, aby pojistil svůj režim hospodářský.“

2.2. Cíle sociální politiky

Sociální politiku K. Engliš rozlišuje na všeobecnou a zvláštní. V rámci sociální politiky všeobecné jde

o rozdělování plodů práce (národního produktu) a břemene práce samotné podle zásad osobní solidarity.

Základní měřítkem je zde životní míra jednotlivce a jeho rodiny.

Metodami sociální politiky v rámci tzv. částečného solidarismu budovaném na individualistickém základě je tvoření důchodů (jako podílu na národním produktu).

Stát tak činí přemístováním rovnovážných cen a jejich konstituant, které jsou podílovými hranicemi při rozdělování národního produktu (minimální mzdy, maximální ceny, nucená mezihospodářská organizace) anebo státním hospodářstvím (přímo či nepřímo vytvořením zájmového veřejného svazku jako při nuceném sociálním pojištění).

Cílem je péče o zvýšení důchodu nejslabších, což lze uskutečnit buď přímo peněžně či reálně (snižování kooperativních cen pro nemajetné).

U rozdělení břemen lze působit k účelnému (únosnému) rozdělení buď regulací pracovní doby, nebo vylučováním slabých (ženy a děti) z práce obtížné (noční tovární) či ukládáním určité práce pro hospodářství podle tělesné únosnosti (vojenská služba a pracovní povinnost).

Zvláštní sociální politika je politikou pro určité třídy, např. střední třídy, dělnictvo, chudinu či spotřebitele. Sociální politiku Engliš odlišoval od hospodářské politiky a odborné politiky.

V případě posledně zmíněné byla sice vůdčím principem též solidarita, nikoliv však osobní, ale věcná.

Příspěvek je zkrácen.

Úplná verze článku je dostupná na webových stránkách Výzkumného centra pro lidská práva UK (<http://www.vclp.cz/>).

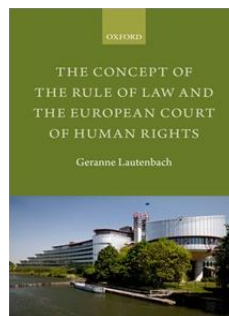
Martin Štefko

5. Nové zajímavé publikace z oblasti lidských práv

LAUTENBACH, Geranne. The concept of the rule of law and the European Court of Human Rights. Oxford University Press, 2013, 235 str. ISBN 978-019-9671-199

Monografie Geranne Lautenbachové je věnovaná konceptu vlády práva (rule of law) jako jedné ze základních hodnot, na nichž je vybudována ochrana lidských práv v evropském regionu.

Prostřednictvím komparativní analýzy relevantní judikatury autorka ukazuje, jakým způsobem je tento zásadní koncept interpretován a aplikován Evropským soudem pro lidská práva jak obecně, tak ve vztahu k vybraným zemím (Velká Británie, Německo, Francie).

Dochází přitom k závěru, že aplikace konceptu vlády práva soudem vede k rozšíření dosahu Evropské úmluvy pro lidská práva a zároveň přispívá ke sjednocování pojetí konceptu vlády práva na národní úrovni.

Dle autorky je koncept vlády práva stěžejním nástrojem umožňujícím soudu vyvážit jeho dvojí roli orgánu zajišťujícího subsidiární ochranu lidských práv (subsidiary role) a zároveň dohlížecího na jejich respektování smluvními stranami úmluvy (supervisory role).

Aplikace konceptu vlády práva v kontextu Evropské úmluvy o lidských právech pak může být dle autorky příkladem pro jeho uznání jako standardu pro celý systém mezinárodního práva.

Monografie je k dispozici v Knihovně Právnické fakulty UK (kód 21.0/GB/LaCo).

Karolina Žáková